

УДК 330.34, 332.02
JEL I 31, J 14, J 15
DOI: 10.35774/rarrpsu2020.25.042

Аліна ЖУКОВСЬКА,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет
E-mail: a.zhukovska@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0891-1952

ДЕТЕРМІНАНТИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті обґрунтовано теоретико-прикладні аспекти інклюзивного розвитку муніципальних утворень, окреслено його основні детермінанти та визначено шляхи забезпечення.

Мета статті – обґрунтування необхідності інклюзивного розвитку муніципальних утворень, окреслення його основних детермінант та шляхів досягнення.

Методи дослідження. Для проведення наукового дослідження використано: метод структурного аналізу, метод системного аналізу, метод абстрактно-логічного узагальнення.

Результати. У роботі на основі методологічного підходу обґрунтовано необхідність інклюзивного розвитку муніципальних утворень, окреслено його основні детермінанти та визначено шляхи забезпечення.

Висновки. Основні положення наукової статті окреслюють можливості вітчизняних територіальних громад у використанні концепції інклюзивного дизайну для формування середовища життєдіяльності, зручного та доступного всім мешканцям незалежно від віку, статі, культури тощо.

Ключові слова: універсальний дизайн, інклюзивний дизайн, інклюзивний розвиток, муніципальне утворення, територіальна громада.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10

Alina ZHUKOVSKA

DETERMINANTS OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF MUNICIPAL ESTABLISHMENTS

ABSTRACT

Introduction. The article investigates the theoretical and applied aspects of inclusive development of territorial communities, outlines its main determinants and identifies ways to ensure. The methodological approach substantiates the need for inclusive development of local communities, which involves the creation of investment-attractive, gender-oriented, comfortable, environmentally friendly local communities with developed infrastructure, small and medium businesses, effective governance and an active community of people, where everyone a member of the community can realize their potential and meet their needs regardless of age, gender, physical abilities, nationality and religion.

Goal. The goal of the article is to substantiate the need for inclusive development of municipalities, outlining its main determinants and ways to achieve it.

Methods. The following methods were used for scientific research: method of structural analysis, method of system analysis, method of abstract-logical generalization.

Results. The article studies the preconditions and investigates the chronology of the concept of inclusive design. Theoretical analysis of the concept of «universal design» and its relationship with the concepts of «inclusive design», «affordable design», «design for all», «barrier-free design», «design for users». It is established that all these concepts are interchangeable. The necessity of using the concept of inclusive design for the formation of the living environment of territorial communities, convenient and accessible to all residents regardless of age, gender, culture, etc. is substantiated. To ensure the inclusive development of local communities, it is proposed to use the following principles of universal design: the

principle of equal use, the principle of flexibility in use, the principle of simple and convenient use, the principle of perception of information regardless of user sensory capabilities, the principle of error, low size and space in the approach, entrance and various manipulations, despite the anthropometric characteristics, condition and mobility of members of the local community. It is substantiated that the inclusive living environment of territorial communities allows all members of society to feel more comfortable, especially: parents with young children; children in schools; patients in hospitals; children under 7 years; the elderly; people with disabilities; pregnant women; people with a large body weight; people of short or tall stature; to any person, if in a certain period of time he is less attentive or less mobile, etc.

Conclusions: *the organization of living space of territorial communities on the basis of the principles of inclusive design will allow: to create conditions for equal access of citizens to fundamental rights and freedoms; improve the quality of life of the population and ensure equal access to the resources and benefits available to local communities, regardless of gender, age, mobility and physical capabilities.*

Key words: *universal design, inclusive design, inclusive development, municipality, territorial community.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні в Україні триває реформа децентралізації, спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечують їх всебічний збалансований розвиток. Стратегічною метою такого розвитку є створення інвестиційно-привабливих, гендерноорієнтованих, комфортних, екологічно-чистих територіальних громад із розвинутою інфраструктурою, малим і середнім бізнесом, з ефективним урядуванням і активною спільнотою людей, де кожен член громади може реалізувати свої можливості та задовольнити потреби незалежно від віку, статі, фізичних і фінансових можливостей, національності та віросповідання. За таких умов особливої актуальності набуває концепція інклюзивного розвитку, яка виникла на початку XXI століття і яку сьогодні активно використовують у різних сферах та галузях суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення концепції інклюзивного розвитку розробили у 2008 році учасники Комісії з росту та розвитку під керівництвом лауреата Нобелівської премії М. Спенса (*Machael Spence*) і вони опубліковані у праці «Звіт про зростання. Стратегії зростання та інклюзивного розвитку» («*The growth report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development*») [1]. Дана концепція набула розвитку в 2009 році у науковій статті О. Іанчовіч (*Ianchovichina Elena*) та Лундстром С. (*Lundstrom Susanna*) «Аналіз інклюзивного зростання» (*Inclusive Growth Analytics: framework and application*) [2], в якій автори дослідити концептуальні основи інклюзивного зростання та виділили обмеження, що можуть стримувати стійке та інклюзивне зростання на прикладі економіки Замбії.

Тепер переважна більшість наукових досліджень на тему інклюзивного розвитку зосереджена за кордоном. Серед зарубіжних учених, які досліджують різні аспекти інклюзивного розвитку, варто відзначити: Д. Асмоглоу, Д. Робінсона, Е. Райнерта, С. Голандера, Р. Болінга, Дж.Подеста, З. Бедоса, Е. Дуфло, Р. Хаусманн, О. Іанчовіч, С. Лундстром.

Із робіт вітчизняних науковців доцільно виділити праці А.Базилюка, О. Жулина, Л.Федулової, О.Прогнімак, Т. Затонацької, О.Зубчик, І. Бобух, С. Щегель, І. Малого, Л. Ємельяненко, К.Дзензелюк, І. Котової, Т.Павлової, С.Тютюнникової, К. Пивоварової, Е. Прушківської, М. Дерев'ягіна.

Проблеми територіального розвитку та особливості управління муніципальними утвореннями досліджували В.Бабаєв, О.Бобровська, В. Вакулєнко, М.Орлатий, І. Дегтярьова, А.Мельник, Г. Монастирський.

Проблеми впровадження універсального дизайну в різні сфери суспільного життя досліджують В. Азін, Л.Байда, Я.Грибальський, О. Красюкова-Еннс, М. Васюник-Кулієва, С.Зубченко, Ю.Каплан, Ю.Тищенко, В.Шкуро.

Незважаючи на множину наукових досліджень у цій сфері, більшість із них є фрагментарними, тобто висвітлюють лише окремі аспекти інклюзивного розвитку та універсального дизайну. Досі у вітчизняній літературі нема комплексних наукових досліджень інклюзивного розвитку муніципальних утворень, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – обґрунтування необхідності інклюзивного розвитку муніципальних утворень, окреслення його основних детермінант та шляхів досягнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі реформи децентралізації вітчизняні територіальні громади постають перед необхідністю забезпечення повноцінного, безбар'єрного доступу до освіти, медицини, зайнятості, адміністративних послуг та інших галузей і сфер діяльності всіх членів суспільства незалежно від їх віку, статі, національної приналежності, фізичних та фінансових можливостей тощо. В цьому контексті особливо актуальними стають формування безперешкодного середовища життєдіяльності, вільний доступ до інфраструктурних об'єктів територіальної громади для всіх членів суспільства. Для людей з інвалідністю актуальною є доступність транспортної, вуличної та соціальної інфраструктур. Щодо осіб похилого віку, то для них важливим є задоволення потреб у працевлаштуванні, освіті впродовж життя з метою працевлаштування і саморозвитку.

Розв'язання окреслених проблем потребує побудови ефективного діалогу між владою, представниками різних соціальних груп, організаціями громадянського суспільства, а також налагодження співпраці й партнерства держави з організаціями, які опікуються конкретними видами соціальної діяльності (наприклад, освітою впродовж життя, програмами соціальної інтеграції тощо).

Одним із шляхів забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад є створення інклюзивного середовища на основі концепції «універсального дизайну». Ця концепція виникла в 1970-х роках у галузі архітектури й була спрямована на врахування різноманіття людей із приділенням особливої уваги залученню й рівності. Так, у 1970 р. американський архітектор Майкл Біднер висловив тезу, що функціональний потенціал кожної людини зростає, коли зняти фізичні й ментальні бар'єри. Він запропонував нову концепцію доступності, яка стала ширшою та універсальною, тобто враховує/задовольняє потреби більшої групи людей з різними функціональними обмеженнями. Уже в 1973 році американський архітектор, дизайнер і наставник Роналд Мейс уперше домігся використання принципів доступності при формуванні середовища життєдіяльності мешканців Північної Кароліни, що стало взірцем і моделлю для інших американських штатів. У 1987 р. група ірландських дизайнерів на Всесвітньому конгресі промислових дизайнерів «ICSID» зуміла домогтися внесення до резолюції норми про те, що дизайнери у своїй роботі мають обов'язково враховувати фактор інвалідності.

Автором терміна «універсальний дизайн» по праву вважають американського архітектора, дизайнера та наставника Роналда Л. Мейса (*Ronald L. Mace*) [3], який разом із групою архітекторів, дизайнерів, інженерів розробив сім його принципів, які сьогодні активно використовуються у різних галузях та сферах: освіті, архітектурі, медицині, спорті, дозвіллі, транспорті, послугах, інформаційних технологіях тощо. Роналд Л. Мейс стверджує, що термін «універсальний дизайн – це концепція дизайну продуктів та середовищ, які можуть використовувати всі люди незалежно від їх віку, статі, можливостей чи статусу в житті без необхідності спеціальної адаптації» [3]. На його думку, універсальний дизайн не є наукою, стилем або чимось новим, унікальним. Він потребує лише необхідності усвідомлення ринкових відносин і поміркованого підходу: все, що проектують і виробляють, має бути таким, щоб ним сповна могла користуватися кожна людина.

За роки використання терміна «універсальний дизайн» його уведено до багатьох міжнародних документів: «Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я» ВООЗ, «Конвенції ООН про права людей з інвалідністю», Рекомендацій і Резолюцій Комітету міністрів Ради Європи та ін.

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю трактує універсальний дизайн як «стратегію планування та дизайну продуктів і середовища з метою створення суспільства загального включення, яке забезпечує всім його громадянам повну рівність і можливість участі в його житті» [4].

Центр універсального дизайну при державному університеті Північної Кароліни (США) розглядає універсальний дизайн як «такий дизайн продуктів та середовища, котрий дає змогу використовувати їх у максимально можливому масштабі всім людям без необхідності пристосування усіх продуктів та середовищ і надання їм особливої форми» [5].

Вітчизняні науковці також активно досліджують перспективи запровадження універсального дизайну в різні галузі та сфери життєдіяльності суспільства. Так, колектив авторів під керівництвом Л.Байди та О. Красюкової-Еннс універсальний дизайн трактує як «основу для розроблення проектування навколишнього середовища, громадських будинків і споруд, транспортних засобів загального користування, речей, технологій, будь-яких інформаційних видань чи способу подачі інформації та комунікацій таким чином, щоб ними могли користуватися найширші верстви населення, незважаючи на їх можливі функціональні обмеження» [6, с. 66]. Автори наголосили на тому, що «універсальний дизайн – це не стиль дизайну, а орієнтація на будь-який вид дизайну під лінзою соціальної гармонії, тобто процес, який починається з того, що проектувальник усвідомлює свою соціальну відповідальність за врахування змін, які люди відчувають упродовж життя, за його орієнтацію на розмаїття потреб, спроможностей і досвід користувачів» [6, с. 66].

Науковець М. Васюник-Кулієва стверджує, що «універсальний дизайн – це стратегія, спрямована на те, щоби проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій або послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування» [7]. ПРИБЦЬОМУ АВТОРКА ПІДКРЕСЛИЛА, ЩО «універсальний дизайн є економічно ефективним підходом, оскільки задовольняє потреби всіх користувачів уже на початковому етапі розробки та проектування і виключає майбутні нерациональні витрати» [7].

У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, поряд із терміном «універсальний дизайн» (*universal design*), активно використовують і такі поняття, як «інклюзивний дизайн» (*inclusive design*), «доступний дизайн» (*accessible design*) та «дизайн для всіх» (*design for all*), безбар'єрний дизайн (*barrier-free design*), дизайн для користувачів (*user-centred design*). Ми вважаємо, що всі ці терміни є взаємозамінними.

Британський інститут стандартизації трактує інклюзивний дизайн як «проектування загальноприйнятих продуктів або послуг таким чином, щоб вони були доступні та їх могли використовувати якомога більше людей без необхідності у спеціальній адаптації або в розробці особливого дизайну» [8]. Мета інклюзивної дизайну полягає у врахуванні різноманітності особливостей людей, щоби створити для них рівні умови і забезпечити їх автономність [8].

Дослідницький центр інклюзивного дизайну (*Inclusive Design Research Centre*) ОСАД-університету (*Ontario College of Art and Design*) (Канада) визначає інклюзивний дизайн як «дизайн, що враховує людську різноманітність (здібності, мову, культуру, гендер, вік та інші людські відмінності)» [9].

На думку В. Шкуро, інклюзивний дизайн – це адаптація середовища, послуги чи продукту з метою забезпечення для всіх максимальних умов брати участь у соціальному, культурному, економічному житті, дозвіллі на рівних можливостях (незалежно від віку, статі, можливостей, культури) [10, с. 55]. Авторка підкреслила, що у своєму визначенні акцентувала увагу на унікальності та різноманітності людей, а не на їх фізичних обмеженнях [10, с. 55].

Враховуючи напрацювання зарубіжних та вітчизняних науковців, пропонуємо власне визначення поняття «інклюзивний дизайн» у контексті його значення для розвитку територіальних громад. Отже, інклюзивний дизайн муніципальних утворень – це спосіб організації життєдіяльності територіальних громад, в якому середовище, предмети та послуги є доступними для використання та зрозумілими всім членам суспільства незалежно від віку, статі, фізичних та фінансових можливостей, національної приналежності, культурних особливостей.

Інклюзивне середовище муніципальних утворень доцільно будувати на основі принципів універсального дизайну, що їх розробила у 1997 р. група, до якої належали архітектори, дизайнери товарів, інженери та дослідники дизайну довколишнього середовища. Це, зокрема, такі принципи:

1) принцип рівноправного використання, що дає змогу всім без винятку членам суспільства незалежно від їх віку, статі, фізичних можливостей користуватися територією, будівлями,

спорудами, товарами та послугами, котрі функціонують та їх реалізують на території муніципального утворення. При цьому важливо не виокремлювати жодну із груп населення. Насамперед важливо забезпечити недоторканність приватного життя, надійну та безпечну експлуатацію середовища муніципального утворення з боку всіх членів суспільства;

2) принцип гнучкості у використанні, що забезпечує наявність широкого переліку індивідуальних налаштувань та можливостей із урахуванням потреб усіх членів суспільства. Інклюзивне середовище муніципального утворення має відповідати багатьом різним уподобанням, потребам та можливостям членів суспільства, котрі мають право самостійно обрати, в який спосіб їм використовувати об'єкти муніципального середовища.

3) принцип простого та зручного використання, що дає змогу будь-якому членові суспільства незалежно від його досвіду, рівня освіченості, лінгвістичних навичок, рівня концентрації уваги у певний момент розуміти, як використовувати об'єкти муніципального середовища. При організації життєдіяльності муніципального утворення важливо орієнтуватися на простоту та інтуїтивно зрозуміле використання об'єктів муніципального середовища. Під час розміщення інформації необхідно робити це її з урахуванням рівня її значимості та доповнювати ефективними підказками;

4) принцип сприйняття інформації незалежно від сенсорних можливостей користувачів, який сприяє ефективному донесенню усієї необхідної інформації до всіх членів суспільства незалежно від зовнішніх умов та можливостей їх сприйняття. Важливу інформацію необхідно наводити у різні способи – візуальний, вербальний і тактильний. При цьому важливо забезпечувати належний контраст між важливою та супутньою інформацією. Найважливіша інформація має бути викладена максимально зрозуміло. Доцільно забезпечити сумісність з різними технологіями і засобами, які використовують особи з інвалідністю (компенсаторні та допоміжні засоби);

5) принцип допустимості помилок, який зводить до мінімуму можливість виникнення ризиків та шкідливих наслідків випадкових або ненавмисних дій членів територіальної громади. При організації інклюзивного середовища муніципального утворення важливо, щоб його елементи, які використовують найчастіше, були найдоступнішими. Також необхідно ізолювати, вилучити або убезпечити небезпечні елементи середовища муніципального утворення і поінформувати всіх членів суспільства про можливі небезпечні та помилкові ситуації;

6) принцип низького рівня фізичних зусиль, який сприяє дієвому та зручному використанню з мінімальним рівнем стомлюваності. Елементи інклюзивного середовища муніципального утворення треба розрахувати на незначні фізичні ресурси, що їх мають докладати члени територіальної громади під час використання;

7) принцип наявності необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних маніпуляціях, незважаючи на антропометричні характеристики, стан і мобільність членів територіальної громади, який передбачає наявність достатнього простору як для членів територіальної громади, так і, в разі необхідності, для їх особистого помічника, під час користування елементами інклюзивного середовища муніципального утворення. При організації інклюзивного муніципального середовища важливо забезпечити видимість важливих елементів і легкий доступ до них для будь-якого члена територіальної громади, незалежно від того, стоїть він чи сидить (наприклад, у візку).

Врахування даних принципів при проектуванні та організації життєдіяльності територіальних громад дасть змогу створити інклюзивне середовище, в якому комфортно почуватимуться всі члени територіальної громади незалежно від віку, статі, фізичних та фінансових можливостей, національної приналежності, культурних особливостей.

Інклюзивне середовище життєдіяльності територіальних громад допомагає комфортніше почуватися всім членам суспільства, а особливо: батькам із малолітніми дітьми; дітям у школах; пацієнтам у лікарнях; дітям до 7-ми років; людям похилого віку; людям з інвалідністю; вагітним жінкам; людям з великою масою тіла; людям низького чи високого зросту; будь-якій людині, якщо в певний період часу вона менш уважна або менш мобільна; педагогам, які мають інвалідність, але хочуть займатися улюбленою справою; батькам, які мають інвалідність; представникам громадських організацій, котрі опікуються особами з обмеженими функціональними

можливостями; представникам публічної влади (як правило, в освітніх закладах розміщують виборчі дільниці; для проведення семінарів, тренінгів тощо з різних питань) [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Організація життєвого простору територіальних громад на основі принципів інклюзивного дизайну дасть змогу: створити умови для рівного доступу громадян до основних прав та свобод; підвищити якість життя населення і забезпечити рівний доступ до ресурсів та благ, що є в розпорядженні територіальних громад, незалежно від статі, віку, мобільності й фізичних можливостей. Інклюзивний дизайн середовища життєдіяльності територіальної громади допомагає створювати та підтримувати рівні умови життя для всіх членів територіальної громади, в тому числі соціально вразливих: осіб з інвалідністю, людей похилого віку, сімей із маленькими дітьми.

Наведені результати дослідження є лише початковим етапом визначення ролі та значення інклюзивного дизайну в інклюзивному розвитку муніципальних утворень. Подальші дослідження мають бути зосереджені на аналізі середовища життєдіяльності територіальних громад через призму їх інклюзивності та розробленні конкретних механізмів підвищення рівня їх інклюзивного розвитку.

Література:

1. Доклад о росте. Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития (The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development). Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/news/state/2008/05/25/1686>.
2. Ianchovichina, Elena; Lundstrom, Susanna. 2009. Inclusive growth analytics : framework and application (English). Policy Research working paper ; no. WPS 4851. Washington, DC: World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/771771468180864543/Inclusive-growth-analytics-framework-and-application>
3. Mace, R.L., Hardie, G.J., Place, J.P. (1996) Accessible environments: toward universal design. North Carolina State University: The Center for Universal Design. http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/pud.htm.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
5. Центр універсального дизайну Державного університету Північної Кароліни (США). URL: <https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/index.htm>
6. Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн: навч.-метод. посіб. за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. Київ, 2013. 128 с.
7. Васюник-Кулієва М. Універсальний дизайн в освіті. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/938-universalnij-dizajn-v-osviti>
8. What is inclusive design? URL: <http://www.inclusivedesigntoolkit.com/whatis/whatis.html>
9. Inclusive Design Research Centre. URL: <https://idrc.ocadu.ca/>
10. Шкуро В.П. Інклюзивний дизайн як складова розвитку міст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. «Соціальна робота»*. Вип. 1(5) /2019. К., 2019. С. 55-57.

References

1. Communication from the commission Europe 2020 (2020). A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Preface of Josi Manuel Barroso, from <http://eur-lex.europa.u/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> [in English].
2. Ianchovichina, Elena; Lundstrom, Susanna. 2009. Inclusive growth analytics : framework and application (English). Policy Research working paper ; no. WPS 4851. Washington, DC: World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/771771468180864543/Inclusive-growth-analytics-framework-and-application> [in English].

3. Mace, R.L., Hardie, G.J., Place, J.P. (1996) Accessible environments: toward universal design. North Carolina State University: The Center for Universal Design. http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/pud.htm. [in English].
4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. [in Ukrainian].
5. The center for universal design NC State University College of Design. URL: <https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/index.htm>. [in Ukrainian].
6. Azin V.O., Bajda L.Yu., Grybalskyj Ya.V., Krasnyukova-Enns O.V. *Dostupnist ta universalnyj dyzajn [Availability and universal design]: navch.-metod. posib. za zag. red. Bajdy L.Yu., Krasnyukovoyi-Enns O.V. K.*, 2013. [in Ukrainian].
7. Vasyunyk-Kuliyeva M. *Universalnyj dyzajn v osviti. [Universal design in education]*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/938-universalnij-dizajn-v-osviti>. [in Ukrainian].
8. What is inclusive design? URL: <http://www.inclusivedesign toolkit.com/whatis/whatis.html>. [in English].
9. Inclusive Design Research Centre. URL: <https://idrc.ocadu.ca>. [in English].
10. Shkuro V.P. (2019). Inklyuzyvnyj dyzajn yak skladova rozvytku mist [Inclusive design as a component of urban development]. *Visnyk Kyyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser. «Socialna robota» – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ser. «Social work»*. 1(5) /2019. 55–57. [in Ukrainian].

Статтю отримано 10 листопада 2020 року
Article received November 10, 2020